

Igor Škamperle

Pogovori s Kosinskim

(odlomek)

Oktobrsko jutro je bilo sivo in hladno. Ura je bila prav gotovo že krepko čez osem, ko sem vstal, šel v kopalnico, si umil obraz in se nato z brisačo v roki sprehodil do okna. Pogled iz sobe je zajel notranje dvorišče, na katerem ni bilo avtomobilov, ampak le nekaj starih kupov pločevine, zanemarjena vrata skladišča, nekaj vozičkov za odpadke in levo pri kraju odtok za paro, ki je najverjetneje izhajala iz hotelske kuhinje ali pralnice. "Tipično!" sem si mislil in si obrisal mokra lica in čelo. Dvorišče sta oklepali dve pravokotni stavbi, ki sta bili v to smer v glavnem brez oken, po njunih zidovih se je nabirala vlaga in z napuščev polzela v dolgih lisah. Za kantami za smeti je ozek prehod vodil do bližnje ulice. Prijetneje je tako, sem pomislil, vsaj ni velikega hrupa.

Spal sem slabo. Motil me je suh in vroč zrak, zbujal sem se, spet zaspal, potonil v tanke sanje, v katerih me je nekaj davilo, kot bi me v samih sanjah težilo, ker ne morem zaspati, padal sem na lesen pod za pultom v neki krčmi, v kateri je bilo vse temno, se skušal od tam pobrati in spet padel, ponavljal neki osebi, mislim, da ženski, bila je nekam krepko raščena, trdih potez, da bi rad odšel drugam, pa spet nisem mogel in to ponavljanje se mi je zdelo, da je tista mora, zaradi katere ne morem spati. Proti jutru, tik pred prvim svitom, sem vstal in odprl okno, da se je soba navlažila. Hlad me je pomiril.

Zaklenil sem sobo in se po stopnicah spustil v jedilnico na zajtrk. Vzdušje penzionistično!, pač. Bom že preživel, pomislim. Natakari mi postreže s kavo in kruhki. Važno je, da razkrijem, kaj je za načrtom, ali je vse skupaj le smešna nakana in plod moje domišljije, čeprav me v resnici to niti ni več zanimalo, recimo, pogojno rečeno, resnica tistega vabila, ki sem ga dobil, in čedalje bolj sem mislil na Katjo, premleval trenutke tistega

srečanja, besede, ki sva jih izrekla, njene kretnje, njen obraz. Ponavljala se mi je v mislih, kar naprej, zvečer pred spanjem, ponoči v trenutkih budnosti, zjutraj v kopalnici, med umivanjem zob, med britjem, zdaj med jedjo za mizo. In vendar jo komaj poznam ...

Ključ pustim pri receptorju. Pozorneje ga pogledam, vendar se ne zgane. Prosim ga, če bi mi lahko uredili ventil na radiatorju. Vljudno prikima. Nato si ogrnem plašč in stopim na ulico. Objame me dopoldanski vrvež in me nevsiljivo potegne za seboj. Od Františkega nabrežja se prek Josefovega napotim proti Karlovemu mostu. Jutranje megle so se medtem začele spreminjati v kobulaste koprene, se kot oblački pare ovijale okrog strmih napuščev in ošiljenih strešnih vrhov, dimnikov in kovinskih petelinov. Skoznje so vse močnejše prodirali svetli prameni sončne svetlobe.

Mimo stolpa, ki sta včasih vsak na svoji strani zapirala dostop na Karlov most, dospem na drugo stran nabrežja. Od tod vodi ena od običajnih poti na Hradčane, vendar bi se rad izognil številnim obiskovalcem, zato z glavne Mostecké ulice zavijem levo, v preplet manjših in nepreglednih ulic, ki se zde na prvi pogled povsem nezanimive in prazne. Stare in nizke hiše so s svojimi pritličnimi vrati ter oskrbovanimi okni in zidovi zelo preproste, čeprav je videti, da se ponekod leseni napušči in tramovi le s težavo upirajo vlagi in zobu časa. Za ovinkom me preseneti izložba s knjigami; nekakšen antikvariat! Brez obotavljanja vstopim. Malo mirnega oddiha po vsej turistični zvedavosti spodaj na mostu mi bo prijalo. Ko odprem vrata in vstopim, leseni pod zaškripa, za mizo sedi možiček, vzdigne pogled in me po češko pozdravi. Odkimam z glavo in se približam knjižnim policam. Nobenega drugega obiskovalca ni v hiši, to me glede na odmaknjeni položaj starinarnice ne preseneča. Drsim po knjižnih hrbtih, znana in neznana imena, med njimi nekaj priljubljenih ... tega bogastva se človek nikoli ne nasiti!, si mislim. Premaknem se k drugi omari, drsim po starih zvezkih, med katerimi me pritegnejo naslovi religioznih piscev in filozofov, med njimi Maimonidovi komentarji k Aristotelu, zgodovina Jezusove družbe, malo niže zagledam latinski izvod *De vero bono* Laurentina Valle.

"Iščete kaj posebnega?"

Zdrnil sem se in se ozrl k možičku, ki je stal ob meni.

"Nein, danke!" odvrnem po nemško, kakor me je bil nagovoril. "Samo gledam." Mož je bil nizke postave, oblečen v ponošene rjave hlače iz blaga in dolgo jopo, ki je bila videti kot nekakšna delovna halja.

"Če vas zanimajo stara dela, lahko stopite tudi v sosednji prostor!" Pogledal me je z živimi svetlorjavimi očmi, prijetno zguban moški obraz pa

mi je že v naslednjem hipu namesto vsiljivosti, ki sem jo zaznal v trenutku, ko me je zmotil, vzbudil občutek prijazne naklonjenosti. "Hvala," sem rekel in stopil za njim do starih, vendar negovanih knjižnih polic iz temnega, morda češnjevega lesa.

"Veliko starih piscev imam!" je pisknil predse in me povedel v sosednji, temačnejši prostor, v katerega je skoz edino okno pri vrhu prodirala bleda, prelomljena svetloba.

"Lahko govorite češko," sem rekel, "vas bom že razumel." "Se mi je kar zdelo, da niste Nемеc! Toda Britanec ali Američan tudi niste, kajne?"

"Iz Trsta prihajam."

"Aha ..." se je možu razlegel dolg vzdih. "Tak, dobro," je še enkrat vzdihnil v svoji mehki češčini in me koj nato ostreje pogledal v obraz: "Benvenuto!" – Prikimal sem. – "Veliko sem hodil po italijanskih deželah ..." je mož nadaljeval, "predvsem zaradi knjig. Pa ne zato, da bi si nakupil starih dragotin in jih potem vnovčil ... Sami veste, da s takšnim blagom na Češkem ne bi mogel kaj prida iztržiti. Zbiral in raziskoval sem zaradi lastnega zanimanja in radovednosti. Italija je bogastvo ... Un patrimonio!" je rekel in se zagledal v police, na katerih je hranil veliko dragocenih knjižnih primerkov, med katerimi bi morda našel celo kakšno inkunabulo.

"Ne vem, ali veste ..." s prsti je podrsal po polici in nato pihnil v konice. Pogledal me je s prodornimi, okroglimi črnimi očmi: "Praga je tesno povezana z italijansko ... kulturo, če tako rečem. Prav tu zgoraj," pomignil je z glavo in s palcem pokazal mimo svojega ramena, "so se spletale mnoge vezi! Duhovne, znanstvene, umetniške, kakor jih želite imenovati." Razumel sem, da misli na grič svetega Vida, ki se je dvigal nad ulico.

"Ste si že ogledali razstavo na Hradčanih?" je vprašal.

"Ne, nisem. Pripotoval sem pred kratkim. Komaj sem si malo odpočil, tako da ne vem, za kakšno razstavo gre! Kaj zanimivega?"

"To si morate ogledati, gospod! Izvrstna razstava, boste videli: umetnost v Pragi v času Rudolfa II. Saj menda veste, kdo je bil Rudolf II.?"

"To že vem, da. Za razstavo pa nisem slišal, hvala!"

"Prikazan je ves krožek, ki je ob koncu šestnajstega in na začetku sedemnajstega stoletja deloval na dvoru Rudolfa II. v Pragi," je mož nadaljeval sam od sebe. "Izjemna družčina ekscentričnih umetnikov, astronomov in alkimistov, samih čudakov, med katerimi je bilo mnogo vaših nadvse nadarjenih mojstrov. Med njimi tudi duhoviti Giuseppe Arcimboldi. Gotovo ste že slišali zanj!"

"Poznam!" sem prikimal.

"Vprašanje pa je, ali veste, v kakšnem okolju je tu živel – kar devetindvajset let, vse do svoje smrti leta 1593! Takratni cesarski vladar, tale Rudolf II., Habsburžan seveda, ta je bil res čudak ... strano e straordinario!, vam povem. Obkrožal se je z neverjetnimi ljudmi. Iz evropskih mest je vabil na Hradčane, gor, k svetemu Vidu, umetnike in učenjake, vendar najraje take, ki so po svojem obnašanju in delu izstopali in so se jih v drugih evropskih mestih izogibali, ker so tako pri vladarjih kot v preprostem pobožnem ljudstvu vzbujali včasih prav čuden strah in nelagodje. Rudolf se je z njimi počutil domače, pa ne samo to. Sanjal je, da bi s pomočjo teh mož obudil plemenitega duha in bi iz Prage ustvaril kulturno prestolnico po vzoru nekdanjih Aten in Rima, skratka novo Florenco v času, ko je bila stara celina hudo razklana in potolčena. Lahko ste prepričani, da to v tistem času ni bilo lahko." Mož me je pogledal navzgor, nekajkrat stisnil prste v pest, kot bi izpraznil meh, in s čudno ravnodušnostjo, v kateri sta se prepletala navidezna hladnost in prikrit užitek, dodal: "Luterani so tedaj že krepko pritisnili z vseh strani!"

"Tam izpod Alp, od nas, pa so sekali nazaj," sem odvrnil.

"Tako nekako, da!" je mož veselo prikimal. "Pravzaprav je bilo še huje, kajti nemške dežele so se spreminjale v neobvladljivo šahovnico. Eno mesto z luterani in knezi, drugo z jezuiti in Cerkvijo. Norišnica! In zdaj pomislite, da se vam najde neki Rudolf, ki postane celo cesar in na tako pomembnem križpotju, kot je Praga, zapravlja cesarsko blagajno za nevemkakšne preskuse, sanjari s čudaki, podpira alkimiste, ustvarja politiko z astrologi, kolikor se ni na državne posle nasploh požvižgal!"

"Sanje, ki so ga pripeljale čez rob."

"Vidim, da poznate te stvari, signore. Me veseli! Sem si kar mislil, da morate biti ta pravi ..." je dodal malo tiše in z neko nevsiljivo hudomušnostjo. Knjigigarar mi je postajal čedalje bolj všeč. Živahno je nadaljeval in v češčino vpletal italijanske besede. "Saj ni čudno, če se mu je nazadnje zmešalo. Čeprav ..."

Obstala sva v poltemi zadnjega prostora, ki očitno ni bil namenjen prodaji in razkazovanju knjig dnevnim obiskovalcem in radovednežem. Mož mi je segal komaj do ramen. Malo se je prestavil z ene noge na drugo in za trenutek sva obstala v neprijetni tišini v tesnem prostoru, v katerem je dišalo po vlagi, papirnati plesni in prahu. Nato se je premaknil, me z dlanjo prijel za komolec in pomignil, naj mu sledim nazaj v prednjo izbo, ki je bila veliko bolje osvetljena in v katero so skoz okna vstopali dopoldanski žarki jesenskega sonca, ki je popilo jutranjo meglo. Rekel je: "Veste, odkrito vam

bom povedal, da ne verjamem v njegovo psihično bolezen."

"Mislite na Rudolfa?"

"Da. To novico, da se mu je zmešalo, so razširili njegovi sorodniki, Habsburžani, kakor zmeraj preveč nerodni in brez vsakega finega občutka. Rovarili so proti njemu, da bi se ga znebili. Prosim, sedite!" Ponudil mi je stol ob skromni leseni mizi.

"Boste čaj in požirek beherovke?"

Sedel sem, mož mi je bil prijeten.

"Hvala, bom."

Odšel je v zadnji prostor, odkrhnil neka vrata, ki jih prej nisem videl, pristavil vodo na gorilnik in se nato vrnil. Na mizo je postavil dva kozarčka in nalil bele žgane tekočine. Podal sem mu roko:

"Ernest."

"Zalman. Jaz sem Zalman."

Potresla sva, nagnila kozarčka in izpila.

"Kar dobra," sem pripomnil in si obrisal ustnice. "Poslušajte, Zalman," sem nato povzel, "malo čez les je pa vendarle bil, tale vaš Rudolf. Zdi se mi, da sem nekoč nekje prebral, da so ga sami praški meščani razglasili za hudičevega obsedenca. Menda se je pripravljval resen upor ..."

"Dajte no, ljudje pač! Zmeraj vraževerni in malo preplašeni."

To z uporom sem si izmislil, da bi poživil pogovor in vnesel vanj nekaj šale, vendar se možakar ni dal zmesi. Nato sem nadaljeval:

"Vendar ne boste zanikali, da je dokaj nenavadno gledati cesarja, kako prijateljuje z umetniki in astronomi. Predstavljam si, da je bolj verjel prvim kot pa drugim."

"Motite se, gospod Ernest. Predvsem pa tedanji astronomi niso bili nič drugega kot malo bolj matematično navdihnjeni astrologi. Pomislite na skrajno čudaški sistem, ki ga je zagovarjal Rudolfov dvorni astronom Tyho Brache. V sredini je zemlja, v nasprotju s tem, kar je že petdeset let predtem trdil Kopernik, vsi drugi planeti pa naj bi krožili okrog sončevega središča in z njim vred okrog zemlje. Brache je bil izvrsten računar in premogel je vrsto opazovalnih naprav, ki jih je sam izdelal, toda njegov sončni sistem je čudaški kompromis, matematično nevzdržen. Rudolf je znal vsemu temu pozorno slediti. Pa ne samo to. Pravijo, da sta z dvornim tajnikom Michaelom Maierjem ob mlaju in posebnih priložnostih, ko je bil položaj planetov neugoden, kurila nočne kresove, medtem ko so mojstri v pečeh talili svinec, da bi oblačili melanholični vpliv Saturna."

Zalman je vstal in nama še enkrat natočil beherovko. Skrčil je močne

črne obrvi, ki so se mu skupaj zraščale nad nosom, me ostreje pogledal in rekel: "... Ma intanto lo consacravano!"

Zvrnila sva tekočino, v kateri je kljub žganosti obilo mehkoobe.

"Ko je Brahe umrl," je Zalman nadaljeval, "mislim, da je bilo to prav na današnji dan leta 1601, je Rudolf za njegovega naslednika, to se pravi dvornega astronoma, imenoval Keplerja, ki se je v Prago zatekel, ko so ga avstrijske katoliške oblasti izgnale iz Gradca ..."

"Če se ne motim," sem rekel, "je Kepler podobno usodo doživljal tudi v nemških protestantskih mestih. Tudi tam je bil nezaželen."

"Da," je odvrnil Zalman, "in zanimivo je, da so se zanj ves čas zelo naklonjeno potegovali vaši jezuiti. Vidite, tudi to vam lahko pove, da je bil Rudolf res izjemen ali pa malo primaknjen, če hočete. Znal je oceniti, kdo je kdo in koga potrebuje. Vsekakor ni zbiral bedakov! Žal obnove, o kateri je sanjal, ni mogel udejaniti drugače kakor trdno za zidovi svojih palač in dvorišč."

"Pa mislite, da je bilo to zgrešeno? Hočem reči ..." počakal sem in videl, kako me Zalman pozorno ogleduje. "Hočem reči, ali se ni Rudolf s svojimi mojstri zavestno ogradil od zunanjega sveta. Zunaj, kaj bi ga čakalo?"

Zalman je ponovno skrčil čelo in obrvi. Humor, ki sva ga skušala vsiliti najinemu pogovoru, kar ni in ni hotel prevladati. "Hočete reči," je nato Zalman počasi odvrnil, kakor da bi bil jaz rekel nekaj, česar nisem oziroma tega niti nisem nameraval, "hočete reči, gospod Ernest, da je Rudolf ... znotraj preživel?"

Pogledal sem ga brez besed. Oba sva za trenutek čutila, da sva se zapletla v manjšo zadrego. Prikimal bi, pa se mi je zazdelo, da bi v najin dozdašnji posrečeni pogovor vnesel preveč naivnosti. Medtem je voda zavrela, Zalman je vstal, odšel v sosednji prostor in nama postregel s čajem. Ponovno je v kozarca nalil beherovke. Nato je stopil do omar. – "Poglejte!" – Iz spodnje police je izvlekel lepo ohranjen primerek s trdimi platnicami. "Rudolfinske tablice, znamenite *Tabulae Rudolphinae*, ki jih je Kepler računal vse življenje in jih je posvetil Rudolfu. Prvi natančni zemljevid vesolja, ki je dokončno spreobrnil podobo sveta. S tablicami je Kepler omogočil natančen izračun koledarja in dokazal, da se je tudi veliki Galilei v svojih izračunih in predvidevanjih ponekod zmotil. Toda ta po postavi majhni, po umu pa nedvomo izjemni mož je ... čakajte!" Zalman se je znova pozorno zazrl v knjige. "Kje ga imam, aha ...!" Z iste police je izvlekel še eno knjigo, se vrnil k mizi in mi knjigo podal v roke. "Prestična izdaja, tiskana pred dvesto leti v Baslu."

Odprl sem trdo platnico. "Poznam," sem rekel. "Keplerjev *De fundamentis*."

"Poznate? Sem si kar mislil ..."

"Naš astronom in matematik, ki je izračunal eliptične krožnice in zavrnil Brahejev kompromisni sistem, je vendarle ohranjal vero v astrologijo," sem rekel in polistal po straneh.

"Ne bi rekel vero," je odvrnil Zalman. "Non era fede, questa. Če je že v kaj veroval, potem je Kepler veroval v Boga. Zavedal pa se je meja znanosti in nepojasnljivih vplivov sonca in drugih planetov".

"Vplivov na našega duha!?"

"Nekako tako, da. Sullo spirito! Vesolje in človeška duša sta enovita harmonična celota, kakor so vedeli že stari pitagorejci. Ste vedeli to?" je nato živahneje vprašal.

"Kakor je za to vedel Rudolf?" sem vrnil vprašanje.

"Tudi če ni vedel, je slutil. Vsi, ki so bili tedaj na njegovem dvoru, so slutili. Tudi duhoviti Arcimboldi. Ne smete pozabiti, da so tedanji umetniki čutili, kako je renesančna harmonija prešla, kako se je evropski duh ošibil in razdrobil v neobvladljivo množstvo. Raffaello in Leonardo sta bila vrhunec, a tudi zadnji izdih izgubljene celovitosti ... Svet se je povečal, postal je neobvladljiv, tako zemljepisno kakor duhovno. Ubogega Giordana Bruna je to drago stalo, slikarji, ki jih je Rudolf vabil v Prago, pa so to napetost izražali s svojim sanjaštvom o nenavadnem, o *insolito*, ustvarjali so *bizzarie ingegniose, invenzioni di stupore ...*"

Zalman je zavzeto razlagal in pokrillil z rokami.

"Strinjam se z vami, duh ne gre v škatlo niti v geometrijo!"

Samodejno sva oba prijela za kozarček, ga dvignila kot v nekakšno priznanje nečesa, kar nas presega in nas prav zaradi tega spremlja ali celo navdihuje tako v žalosti kot v veselju, in izpila požirek.

"Veste, Zalman," spet sem šel s prsti prek roba ustnic, "lepota, če je je preveč, lahko postane nevarna." Pomislil sem nase, na nekatere klavrne dogodke, ki so me bili prizadeli v zadnjem času in jim nisem videl pametnega, zadovoljivega izida, pomislil sem, seveda, na žensko, hkrati pa se mi je zdelo, da se ta misel ujema s tem, o čemer sva pravkar govorila. Za hip sem se poigral s kristalnim kozarcem na mizi, obkrožil z blazinico prsta njegov vrh in rekel: "Kaj naj bi le sledilo Raffaellu in Leonardu? Ko skladja ni več, oziroma ko slutiš, da ga ne moreš več doseči, ga moraš pač porušiti, zavzeti robovje, ali ni tako?"

"Odlično, gospod Ernest! Mislim, da se ujemava." Naslonil se je na

komolce in obraz primaknil bliže. "Veste, tile tedanji novi slikarji so prepletali erotiko in melanholijo, predvsem seveda tisto hudo, pravo erotiko, ki seže najgloblje in vsaj malo diši po incestuoznem, po raznih sestricah in sestričnih, navduševala so jih vsakršna čudesa, vendar se je, če dovolite, vaš Croce hudo zmotil, ko je te mladeniče označil za neizvirne manieriste brez okusa, navadne šarlatane brez duha. To je huda obsodba in povrh vsega zmotna! Umetnost tistega časa je, tega Croce ni razumel, s svojo nenavadnostjo izražala skepso, da bi bilo mogoče naravo razumeti in odkrivati z razumom, z določenim redom in pravili, kakor je menil še Leonardo. Poglejte si Grünewalda in Boscha, oba izražata, seveda na svoj grobi, severnjaški način, ki je vam, si mislim, pa meni tudi, če dovolite!, nekoliko tuj ..." Zalman je za trenutek obstal in srknil požirek čaja. Nato je nadaljeval: "Izražali so izkustvo, da je narava živa in neobvladljiva, polna demonov. Da je z golo znanostjo, matematično!, ni mogoče razumeti. Seveda so s tem opravičevali tudi sebe, češ, čustev ni mogoče obrzdati, prepustimo se jim! Mimogrede ... ali veste, da je Rudolf vneto zbiral Boscheve slike!?"

Odkimal sem, tega nisem vedel.

"Ali ni zanimivo, bolj ko je napredoval in se uveljavljal racionalizem, bolj se je med umetniki krepila zavest, da to ne more biti zadnji odgovor!"

"Odgovor na kaj, gospod Zalman?"

"Še ne veste, Ernest?"

Spet je skrčil obrvi nad nosom, izbistril temne oči in me ostro pogledal. Oba sva dvignila skodelici in odpila nekaj čaja. Tedaj so se odprla vhodna vrata in v knjigarno sta vstopili dve osebi.